

IV. Direktør N. Rygg's tale på Norges Banks Representantskapsmøte 21. februar 1927.

Av de oversikter over vårt erhvervsliv i 1926 som almenheten allerede har fått, fremgår det tydelig, at året har frembudt store vanskeligheter. De rapporter som er inngått fra våre avdelinger gir også alt i alt et mørkt billede av de vilkår, under hvilke næringslivet har arbeidet. Særlig fremheves det, at landdistriktene nu i sterk grad er berørt av konjunktorenes trykk. Ved siden av skogbruket, som allerede gjennom flere år har måttet bære en uforholdsmessig hård påkjenning, fører nu også landbruket, hvis kår er av avgjørende betydning for landets økonomi, en tung kamp.

Det som disse almindelige oversikter viser, blir også bekreftet gjennom de regnskaper som bankene efterhånden mottar fra de enkelte bedrifter. De viser at det er en hård prøve, som overgangstiden medfører, inntil en større utjevning kan fullbyrdes. Året viser dog også sine lyse sider, og det som er det beste, er at der legges kraft og vilje i bestrebelsene for å komme igjennom tidens vanskeligheter.

Jeg skal først stanse ved forholdene på pengemarkedet. Ved årets begynnelse var markedet knapt. Der tæredes sterkt på bankenes innskudd, og forholdene gjorde det nødvendig i januar måned å gå til en forhøielse av diskontoen fra 5 til 6 %. Hermed vaktet påny diskusjonen tillive om rentespørsmålet, hvilket ikke er så urimelig i et overforgjeldet land. En høy rente virker hårdt for dem som skylder penger, og det er et ganske viktig hensyn å gi debitorerne, særlig den del av disse som representerer det produktive arbeide, gunstige vilkår. Men ved siden herav er det et annet hensyn som ikke kan las ut av betraktning, nemlig å skaffe det nødvendige tilsig av sparemidler som trenges, for å oprettholde den økonomiske virksomhet. Fra sparernes klasse blir kravene ikke hevdet så høirøstet, men deres funksjon er så viktig for vårt økonomiske samfund, ikke minst i vår tid, at de må behandles varsomt. Spørsmålet om diskontoen har alltid disse to sider, og vi kan derfor ikke ubetinget anerkjenne dogmet om de norske debitors krav på en separat behandling, uten hensyn til markedets stilling. Så meget større tilfredsstillelse har det vært, at de naturlige forhold har gjort det mulig, suksestivt i årets løp å gjennomføre en reduksjon nedover til et meget rimelig rentenivå. Diskontoen blev nedsatt i april til 5½ % og gjennom ytterligere reduksjoner på ½ % i september og oktober til den nugjeldende norm 4½ %. Denne bevegelse er blitt påskyndet gjennom valutasisituasjonen. Markedet blev roligere. Der opnåddes større likevekt. Innskuddene i privatbankene viste et decidert omslag, og deres likviditet blev bedret.

Folioinnskuddene i Norges Bank viser i året en ganske abnorm utvikling. De har i det hele med enkelte avbrytelser hatt en stigende tendens, og nådde den 22. november sitt maksimum med 336 millioner kroner, som er rekordtallet. Denne ophopning er konsentrert ved hovedsetet, hvor folioinnskuddene steg fra 90 millioner kroner den 7. juni til 246 millioner kroner ved årets utgang. Denne voldsomme økning henger sammen med valutasisituasjonen, som jeg senere

kommer tilbake til. For en del skyldes den også stigning av innskudd fra innlandet, sammen med den innskrenkede virksomhet. Folioinnskuddene er hovedsakelig anbragt av bankene. I årets siste måned er dessuten betydelige beløp innsatt direkte fra utlandet, og forsåvidt disse hitrører fra nye forbindelser, har man såvidt mulig søkt å redusere dem.

Seddelomløpet er gått noget ned. Bankens egentlige utlån viser gjennom året en jevn nedgang. Den store utlånsmasse som under den kritiske periode i 1923—1924 blev veltet over på Norges Bank, avvikles suksessivt, dels gjennom de mange bankers likvidasjon, dels ved at de rediskonterte engagements går tilbake til bankene. Jeg nevnte ifjor, at de frie privatbankers rediskontering er gått ned til et rimelig beløp, nemlig til 63 millioner kroner ved utgangen av 1925. De pr. nyttår 1927 fritt virkende privatbanker hadde et samlet lån av ca. 40 millioner kroner, hvilket tydelig viser bankenes sterke likvide stilling.

Norges Banks regnskap viser i det hele en fortsatt tilbakevenden til mere normale forhold. Under den kritiske periode måtte der treffes foranstaltninger, som var diktert av den ekstraordinære situasjon. Men allerede for tre år siden understreket jeg, at det var slutt med sådanne foranstaltninger, som alene var berettiget under rene nødsforhold for vår økonomi, og at der ikke vilde bli tale om å fortsette med støtteaksjonene gjennom aktietegning i privatbanker eller nødlån til sparebanker. Norges Banks oppgave vil bli den ordinære, å yde kreditt i de herfor i loven opstilte former. Dette utelukker naturligvis ikke, at banken skal vise forståelsesfullhet under en så vanskelig overgangstid som den nuværende.

Våre privatbanker har gjennom året vunnet i tillit. De har gjennomgått en rekke tunge år og er gått herdet ut av striden. Gjennom bankinspeksjonens undersøkelser er deres virksomhet blitt gjennomlyst, og dette øver sin virkning sterkere og sterkere ettersom tiden går. Det beste bevis for almenhetens tillit er det omslag som i året inntrådte i innskuddsbevegelsen.

For sparebankene er det intet vesentlig å si utover det som blev sagt ifjor. De virker normalt, og det er fremdeles kun for forbigående behov, at de gjør bruk av Norges Bank, og i samlet sum kun i ringe omfang.

For de nyoprettede privatbanker og sparebanker har utviklingen vært meget tilfredsstillende. Innskudd tilføres dem i en grad som overgår forventningene, og deres virksomhet gir nytt liv.

For de banker som står under administrasjon, går tendensen ennu mer utpreget i retning av likvidasjon, men tildels under motstreben. For de store administrerte privatbanker vil man søke å nå en ordning så snart som mulig, uten at vitale interesser blir skadet.

Det kunde være fristende påny å komme tilbake til banksituasjonen i 1923—24, under hensyn til at vare rettlederes iver naturlig nok ikke svekkes, efterat faren er overstått, og efterat den fremtidens uvisshet, under hvilken der måtte handles, er avløst av den dagklare virkelighet. Men hvad der måtte kreves av ytterligere redegjørelse får komme når arbeidet tillater det. Jeg vil alene som ifjor understreke, at banksituasjonen er synlig bedret. Dette vil ikke si, at alt ennu er godt. Efter den svære påkjønning kan man ikke vente annet enn at det blir tunge år fremdeles. Det kan være så, at der nu ikke er så meget å opdage på overflaten, men på de store dybder er det såre merkbart, og tiden krever fremdeles omhyggelig vakthold.

Dessverre bragte året 1926 nye bankkalamiteter, og de har fortsatt like til denne måned. Dette gir mig anledning til å si nogen ord om provinsbankene. Disse hendelser viser best hvad man har gjennomgått, hvordan likevekten er blitt forstyrret, og hvorledes pendelen svinger alt for sterkt til den annen side. De dårlige banker har skuffet tilliten, og nu virker reaksjonen til å rive over ende institutter, som ansees for fullt sufficente, banker som også efter bankinspeksjonens bedømmelse visstnok er medtatt av de hårde tider, men dog byr full dekning og har betingelser for å komme til krefter igjen, om de ikke blir sviaktet av sitt eget distrikt. Også i tilfelle, hvor denne kamp gjennom de vanskelige år har vært ledet med stor dyktighet, er banker blitt unddratt fornøden støtte av sitt distrikt, innskuddene tørres ut og flyttes sammen med nyopsparte midler over til hovedstadens banker. Det skulde synes å være det mest

rasjonelle å bevare og holde oppe et institutt, som har evnen til å leve videre. Nu blir man nødt til å opby store anstrengelser for å reise et institutt på nytt, efter midlertidig finansiell forkjøpning. Det er tragisk, når mistilliten kan gi sådanne resultater.

Når banksituasjonen tiltross for disse beklagelige lokale hendelser er blitt så sterk som den allikevel er, så er der en faktor som har spillet inn, og det er den tillit som blev vist fra utlandets side, og dette moment skal vi ikke undervurdere. Mistilliten til våre egne forhold vokste og slo dypt inn. Da kom tilliten fra utlandet. Man kan si at den var tildels dårlig fundert, den var overdrevet, den bygget ikke alltid på de mest tiltalende motiver, til tider var den meget ubeleilig, man følte interessen generende, men det var dog endelig en gang tillit, og det var nettopp tillit som trengtes så hårdt. Bevegelsen utenfra virket her som så ofte ellers også innad. Der skaptess litt rummeligere vilkår for bankene, en lettere atmosfære efter det stadige trykk som mistilliten førte med sig.

Da representantskapets møte blev avholdt ifjor den 15. februar forelå til drøftelse Valutakommisjonens innstilling, og den var også gjenstand for behandling ved den anledning. Spørsmålet var i høy grad aktuelt. Norges Bank arbeidet på beste måte for å regulere valutakursene, og nogen dage i forveien, den 13. februar, hadde en ny spekulasjonsbølge fra utlandet satt inn.

Det forslag som var stillet gikk ut på faktisk stabilisering. Navnet klinger godt, men dessverre var begrepsinnholdet noget uklart, hvad der dog ikke er nogen avgjørende hindring for at det vinner mange tilhengere.

Jeg fremholdt i møtet ifjor for det første de økonomiske virkninger som forslaget trakk efter sig. I sig selv er forslaget kun et ønske, men man dirigerer ikke økonomiske forhold med ønskemål. Det gjaldt å sette økonomisk makt bak ønsket, det vil si man måtte tre inn som kjøper og selger av valuta, og her kunde der bli tale om veldige beløp. Jeg tror neppe mange hadde gjort sig det klart, at det her kunde bli tale ikke bare om millioner, men om et eller to hundrede millioner. Men det er jo naturlig, at den som skal utrede midlene og bære risikoen, betenker sig lengst.

Men dernæst fremholdt jeg, at man kunde risikere å ta skritt som kunde virke ødeleggende for det hele pengevesen. Denne side var ikke så gjennomtenkt fra først av, men konsekvensene åpenbarte sig efterhånden.

Det blev fremholdt sterkt under møtet ifjor, såvelsom i den utredning fra Norges Bank som blev trykt som stortingsdokument nr. 12 (1926), at banken var villig til innenfor grensen av sin evne å gjøre sitt ytterste for å regulere valutakursen på en tilfredsstillende måte. Norges Bank hadde tatt op betydelige beløp. Den foretok også betydelige innkjøp av utenlandsk valuta i februar, da spekulasjonen igjen tok fatt. Vi kjøpte så meget som vi anså for forsvarlig. Vi søkte flere ganger konferanse med regjeringen om en mulig medvirkning, men uten resultat. Ennskjønt vi som sagt gikk så langt som vi anså det forsvarlig, blev det tidt og ofte hevdet, at vi ingenting gjorde, og i Stortinget kom spørsmålet sterkt frem om videregående skritt for å hindre en sterk oppgang i kronkursen.

Nu vil man naturligvis efterpå få høre, at utfallet berodde på, at det blev gjort så og ikke så; var det blitt gjennomført på en annen måte vilde resultatene være blitt andre. Men for å gjenta det i en kort sum, en faktisk stabilisering kan ikke gjennomføres ved noget annet middel enn ubegrenset kjøp og salg.

Vekselkursen har sitt naturlige punkt. En forsiktig bankpolitikk og gjennomførelse av sunde økonomiske grunnsetninger vil føre den hen mot dette punkt. Når kursen går nedover, har man de kjente metoder å holde sig til, økonomisk og finansiell forsiktighet. Men når kursen bedres er stillingen forsåvidt verre; ti de midler som vil stå til rådighet for å demme op for kursbedringen er nettopp å gjøre pengevesenet slettere, økonomisk planløshet, liberalitet i kredittgivning; og de midler har vi hatt visse betenkeligheter ved å gå til. Men der manglet ikke forslag som gikk i den retning. Der kom således forslag om en sterk utvidelse av bankens seddelutstedelsesrett. I 1920, da der måtte settes en grense for seddelflommen, hadde loven

utvidet den udekkede kontingent, blandt annet fordi valutabeholdningen blev tatt vekk som fundament for seddelutstedelsen. Nu skulde vi beholde den store kontingent, og dessuten påny utstede sedler foruten på gullbeholdningen også på valutabeholdningen — et godt forslag, hvis det gjaldt å ødelegge det norske pengevesen. Man kan alene ønske den norske stat tillykke med at den ikke fant å kunne realisere sådanne planer. Universitetets statsøkonomer fremkom også med et forslag som gikk ut på å gjenopta gullinnløsningen, ikke til det i loven bestemte forhold, men etter en pris pr. kg. fint gull av kr. 3 277,53, svarende til en £-kurs av kr. 24,00. Dette skulde imidlertid gjøres, ikke for som for 100 år siden å sikre kursen på norske kroner fra å falle, en foranstaltning som må ansees ganske overflødig og alt for omstendelig under de nuværende forhold, men først og fremst for å hindre en fortsatt kroneoppgang. Der skulde imidlertid holdes åpen adgang til suksessivt å heve kursen til den gamle gullparitet — en utsikt som vel i virkeligheten, om man gikk til en sådan stabilisering, måtte ansees som meget svak.

Som sagt, vi fremholdt at vi ikke kunde innlate oss på foranstaltninger, som vilde ha en forslettelse av pengevesenet til følge gjennom en ny inflasjon. Det har vært nødvendig i disse år å gjennomføre en etter forholdene avpasset sund kredittpolitikk, og dette planmessige arbeide må nødvendigvis fremkalle en sammentrekning av omløpsmidlene. Der har i tidligere år foregått et misbruk av kreditten i stort omfang, og disse kreditter må avvikles. Det er videre bankenes plikt ved kredittgivning å prøve de nye lån og holde sig borte fra foretagender som ikke forrenter sig, fra låntakere som ikke er kredittverdige, og denne linje kan ikke omlegges. Man kan ikke uten fare gå over til en lettsindig kredittgivning.

Såvel fra regjeringens som fra Norges Banks side blev det fremholdt, at man ikke kunde binde sig til å oprettholde en tilfeldig valgt kurs, når de indre forhold gjorde det nødvendig å forandre den. Hvad man først og fremst vilde verge sig imot var at kursen blev drevet i været gjennom spekulasjon fra utlandet. Den naturlige indre utvikling kunde man derimot ikke demme op for.

Den av Stortinget den 11. juni godkjente overenskomst mellem regjeringen og Norges Bank hadde som mål å styrke Norges Banks evne til å øve en kontrollerende innflytelse på valutakursene og hindre skadelige svingninger. Det var således en opportunitetsforanstaltning, hvis begrunnelse ligger i følgende betraktninger: En hurtig oppgang vilde kunne berede næringsveiene og de offentlige husholdninger store vanskeligheter, kanskje overstige deres evne. Der blev endog av flere regnet ut nøiaktig den grense som landet kunde bære. Manges opfatning samlet sig om kr. 24,00 for engelske pund som den ytterste grense. Under alle omstendigheter måtte det erkjennes at en kroneoppgang medfører en meget besværlig overgang, og det måtte derfor ansees som en samfundsinteresse å avdempe disse svingninger såvidt mulig. Dertil kommer faren for at en altfor forsert oppgang kunde slå over i reaksjon, en fare som alltid er nærliggende ved voldsomme svingninger.

I nøie overensstemmelse med disse forutsetninger er overenskomsten blitt gjennomført under samarbeide mellem regjeringen og Norges Bank. Forimten overenskomsten trådte i kraft var det lyktes å utbygge samarbeidet med de private banker på en måte som ansåes effektiv til å verge sig imot den utenlandske spekulasjon. Innskuddene fra utlandet skulde alene forrentes etter en lav sats og alene for begrensede beløp, mens det overskytende skulde henstå uten renter. Ved siden derav gjennomførtes en rekke andre bestemmelser, der virket i samme retning. Endelig var bankene villige til å plasere disse midler på folio i Norges Bank. Denne overenskomst kom i stand i slutten av april måned.

Jeg skal forsøke å gi en oversikt over utviklingen etter valutaordningens vedtagelse i stortinget. Som allerede nevnt var der stillet krav om at regulering skulde skje på grunnlag av en £-kurs på kr. 24,00, et forslag som hverken regjeringen eller Norges Bank kunde godta, da utsiktene for å holde en sådan kurs måtte ansees for meget ringe, og utgiftene vilde blitt uforholdsmessig høie. Umiddelbart etter overenskomsten satte der inn en ny spekulasjonsbølge, som varte nogen få uker. Det som måtte bli det bestemmende var forholdene på det hjemlige valutamarked. Altså på den ene side hvad der frembys av våre eksportører, skibsredere og

andre norske selgere av tilgodehavender i utlandet, og på den annen side hvad der efterspørres fra importørene og andre som har betalinger å effektivere i utlandet. Dette marked hadde fra november 1925 vært gunstig, idet tilgangen av utenlandsk valuta oversteg behovet. April og mai 1926 viste derimot et omslag. Tilgangen dekket ikke lenger behovet. Forsåvidt skulde utsiktene for en hensiktsmessig regulering av kursen være gunstig på den tid da overenskomsten trådte i kraft, idet man, når det lyktes å holde den utenlandske spekulasjon i tomme, med mellomrum kunde realisere hvad man i tiden forut hadde innkjøpt. Imidlertid slo balansen atter om. Handelsbalansen stillet sig gunstig i juni og juli. Eksporten gav god avkastning. Skibsfartskonjunktorene med de sterkt stigende frakter gjorde sig gjeldende fra sommeren av. Selv papirkonflikten fra august, som stanset en meget viktig eksportgren, blev uten nogen påtagelig virkning på kursene. Staten behøvet ikke å kjøpe inn på markedet, fordi dens beholdninger av utenlandsk valuta var tilstrekkelige. Importørene og andre som har betalinger å effektivere i utlandet søkte gjennom kreditt i utlandet å få utsatt deknningen av sine forpliktelser. Fra utgangen av juni til midten av september strømmet de utenlandske innskudd her tilbake. Samtlige måneder fra juni til oktober viste store overskudd på det hjemlige valutamarked, og dette overskudd var stort nok til å møte denne tilbakestrømmen. Våre beholdninger øket. Av den nevnte grunn blev der ingen anledning til å realisere igjen. Mot slutten av september måned blev restriksjonene likeoverfor de utenlandske innskudd påny skjerp. I siste halvdel av september tok Norges Bank initiativet til å sette kronekursen op, idet vi betonet risikoen ved fortsatt opkjøp og fremholdt, at en heving av kronekursen var nødvendig overensstemmende med forutsetningene ved overenskomstens istandbringelse. Ophopningen av valuta hitrører fra innlandet, og det hadde ikke vært meningen. Den norske forretningsstand anbragte så betydelige beholdninger hos oss, at vi ikke fant å kunne ta mot mere. £-kursen som siden 25. juni hadde holdt sig i kr. 22,20, blev den 13. oktober nedsatt til kr. 21,00 og dagen derpå til kr. 20,00. Denne heving fant forsåvidt sted på et gunstig tidspunkt som de utenlandske innskudd nettop da var på sitt aller laveste.

Det hjemlige valutamarked viste overskudd like til medio november. Fra 23. oktober—11. desember steg de utenlandske innskudd med vel 80 millioner kroner. Det er klart at såvidt store beløp må øve adskillig innflytelse på markedet, ikke minst på grunn av den intensitet, hvormed spekulasjonen gjorde sig gjeldende. Men hovedforklaringen ligger som allerede nevnt i de innenlandske disposisjoner. Foruten den normale avkastning av omsetningen med utlandet har man hatt den ganske betydelige tilførsel av valuta, som henstod i utlandet fra tidligere år. Det var betydelige tilgodehavender som i denne tid blev inndratt. Efter meddelelse fra utenlandske banker er det imponerende summer som det her dreiet sig om. I årene 1923—1924 led markedet sterkt ved at valutaen blev holdt borte fra markedet og anbragt i utlandet, på grunn av mistillit til norske forhold — et ytterst nedslående faktum. Dette har så igjen i 1925 og 1926 bidratt til å forsere bevegelsen den annen vei. Om de innenlandske disposisjoner i 1926 er der forøvrig bare å si, at når man til beskyttelse av norske interesser påtar sig et regulerende arbeide av dette omfang og med denne risiko, og når man fra innenlandsk hold mottar så svære beholdninger, som det her er tale om, må man anse sig befriet for å sette sig i ytterligere risiko.

Utviklingen har hatt den fordel at man uten anstrengelse har anskaffet et valutafond som man ellers hadde måttet skaffe sig ved lån. Vår finansbalanse for 1926 er gunstigere enn tidligere år. Den viser dekning på naturlig måte, uten lån. Det er imidlertid gitt, at det ikke er naturlig, når der i Norges Bank er avleiret en så imponerende sum av utenlandsk valuta som tilfellet har vært. Dette skyldes ganske særlige grunner, inndragning av tidligere plaseringer i utlandet, utnyttelse av fremtidige tilgodehavender, utskytelse til fremtiden av betalingsforpliktelser til utlandet. Man står da likeoverfor den situasjon at man for det første skal levere tilbake til utlandet de penger, som er anbragt her i spekulativt øiemed. Dette vil ikke berede nogen vanskelighet. For det annet skal vårt innenlandske valutamarked bringes i normal skikk igjen, hvilket ikke kan skje uten at der tæres på våre beholdninger, og for det tredje vil der

fra innlandets side utvilsomt pany bli plasert adskillige midler i utenlandske verdier, når kursen måtte tillate det. I en kort sum kan det sies, at det hjemlige valutamarked i 1926 har gitt et overskudd av ca. 100 millioner kroner, og fra utlandets side er der plasert i norske kroner et nettobelop av omtrent den samme størrelse. Valutatendensen har fremkalt en forskyvning mellom nutid og fremtid, og det er nettop den sterke fart i denne bevegelse som gjør det tilrådelig å gå frem med den største forsiktighet.

Ordningen av vart pengevesen er fastsatt i loven. Det er i denne bestemt etter hvilket forhold sedlene skal innløses. Det er altså gjeldende lov, det står også anført på sedlene. Dette gjelder visstnok ikke for tiden, men det er en midlertidig suspensjon. Ved kongelig resolusjon av 19. mars 1920 blev banken — i henhold til banklovens § 7 siste ledd, som åpner adgang til en sådan midlertidig utsettelse under særlig faretruende forhold — midlertidig fritatt for innfrielse av de utstedte sedler. Man har imidlertid å rette sine bestrebelse på å komme ut av denne midlertidighet og tilbake til de gamle forhold. Der måtte foreligge ganske særlige omstendigheter — en tvangssituasjon, en nødtilstand, om man skulde opheve den gjeldende ordning og vedta en ny beslutning. Det vilde ikke være nok å anføre, at det medfører ulemper å holde på det engang vedtatte; men det måtte være på det rene, at man virkelig heller ikke maktet det. Det vilde ikke være nok om der opnåddes en viss tilslutning til en omkalfatring ut fra den betraktning, at dette vilde bety en lettelse i byrdene og i tidens trykk for enkelte samfundsgrupper. Det er ikke bare hensiktsmessighetsbetraktninger ut fra oieblikkets stilling. Det gjelder et spørsmål av grunnleggende betydning for nasjonen gjennom tidene. De besværligheter som følger med overgangen til de normale, lovmessige forhold er forbigående. Ingen kan lukke øinene for at de er meget alvorlige. Men folkets liv er evig, og det gjelder her en avgjørelse av betydning gjennom slektene. Alle må være enig om at det er en stor ulykke, når et lands pengevesen bringes i uorden, og store ofre fører det med sig å bringe det i orden igjen. Det er også ganske naturlig, at det under en tendens som den der har gjort sig gjeldende i 1925 og 1926 blir ulempene ved kronestigningen som sømfares.

I det første årsmøte jeg hadde anledning til å henvende mig til representantskapet, nemlig ved fremleggelsen av årsregnskapet for 1921, uttalte jeg:

„Det er imidlertid nødvendig å være opmerksom på at det ikke her dreier sig om en vanlig konjunkturbølge, som trekker sig tilbake, det er noget meget mere. Selve pengevesenet er blitt forstyrret, og den nødvendige gjenoprettelse fullbyrdes nu. Pakjenningen er derfor så meget sværere, og der reiser sig en rekke problemer, hvis løsning bereder de største vanskeligheter.“

Man sier nu etterpå at så skulde man dog heller tatt en katastrofe straks, med en gang; ja, man kan jo alltid etterpå arrangere katastrofer, det gir billig og risikofri underholdning. Jeg mener at man kan se helt bort fra en sådan plan som umulig. Skulde det være gjort den gang, måtte samfundet ha vært ganske anderledes innstillet derpå.

Jeg sa videre ved samme anledning:

„Det er store, meget store interesser som her står på spill, og særlig er, som jeg har nevnt, spørsmålet innviklet, når man tenker på å finne en rettferdig ordning for oppgjør av gjeld stiftet i de forskjellige tidsrum. Man kan ikke skape nogen ideell ordning. Man må nøie sig med noget ufullkomment, med en løsning som virker minst mulig ubillig til alle sider.“

Jeg minnet også om at spørsmålet var sterkt oppe i 30-arene. Det blev reist først og fremst av professor Schweigaard. Man vil erindre, at sølvinnløsningen den gang var optatt, men vel å merke til en redusert kurs, som man gradvis søkte å heve op til pari. Da Schweigaard skrev sine artikler i „Vidar“ i 1833 var forholdet følgende: I henhold til lov av 20. juli 1824 var kursen den 20. april 1825 blitt fastsatt til 135 %, hvilket svarer til nær 90 skilling pr. papirdaler, og denne innløsningskurs blev holdt uforandret like til begynnelsen av 1834. Denne kurs skulde danne en grense for seddeldalerens verdi nedad, om enn den bestemmelse, at man bare fik sølv for sedler i Trondhjem, medførte at sedlene kunde synke til tider ned så langt som til 145 %, men den legale kurs, bankkursen, hindret naturligvis ikke at daleren steg i

verdi og den var sogar en kort tid i 1825 nær pari. Men hvad der er av ennu større betydning, den faktiske kurs, børskursen, holdt sig på et jevnt nivå gjennom en rekke år, og det er nettop på denne omstendighet at Schweigaard legger „fortrinlig vekt“. Den periode hvori seddelverdien hadde holdt sig i samme høide som da Schweigaard skrev strakte sig helt fra september 1826, altså mere enn 6½ år, og det var nettop den etablerte ro, hvorunder så mange forhold hadde festnet sig, som bragte Schweigaard til å foreslå, at man skulde gjøre den provisoriske tilstand til den endelige. Nogen år senere kritiserte Schweigaard meget sterkt den langsomhet, hvormed man hadde gått frem med å heve kursen til pari. Hvis man hadde fulgt den oprindelige plan om en regelmessig nedsettelse i bankkursen, vilde man i det seneste i 1830 ha hatt et upåklagelig pengevesen, mens man nu måtte vente ennu en rekke år („Den Constitutionelle“ 1836 nr. 32).

Efterat gullinnløsningen var suspendert i mars 1920 blev der rettet en rekke inntrengende henstillinger til almenheten. Der var i februar nedsatt et valutaråd, og dette fremholdt straks efter sin opnevning de krav som måtte stilles, om innskrenkning i utgiftene, økning av arbeidet og større sparsomhet. Efter nærmere overlegninger besluttet rådet i juni måned å rette spesielle henstillinger til bankene, til statsmyndighetene, og til de kommunale myndigheter med utformede krav som tidsforholdene gjorde det nødvendig å følge. I samme retning gikk den henvendelse som Norges Banks direksjon rettet til den norske almenhet i juli måned. I november måned sendte Justisdepartementet en rundskrivelse til kommunene inneholdende en advarsel mot gjeldsstiftelse, og til sparebankene i samme retning.

Advarslene var klare og tydelige, og enhver kunde trekke sine slutninger: Vær forsiktig med stiftelse av ny gjeld. Søk å bringe gjelden ned. Det er en økonomisk livslov; Hold dig innenfor grensen av dine ressurser. Undgå et forbruk som går ut over dine evner. Syndes der herimot, vil de bitre følger melde sig. Advarslene blev dessverre ikke fulgt i den utstrekning som de burde. At gjelden økes mens pengeverdien er synkende, er forklarlig; men at man fortsetter dermed efterat varselsignalene er gitt, og mens kroneverdien er i opgang, lyder som et paradoks.

Man har søkt å drøie den periode i hvilken debitorerne kunde innfri sin gjeld med de minste ofre. Man har siden 1920 hatt 6—7 år til sin rådighet, men ikke dessto mindre er der stiftet ny stor gjeld. Man har tildels med halsstarrighet vegret sig ved å betale avdrag mens det falt lettest, og man har satt i gang foretagender som måtte bli dyre og ikke kunde forrente sig. Man har ikke alene forbeholdt sig retten til å opta lån, men endog villet øve press på oss til å yde sådanne lån, som strider mot de optrukne prinsipper.

Vi har hatt de samme vanskelige overgangstider for slektledd tilbake, da tilbøieligheten til å utnytte gruppenes misfornøielse og gjøre sig til tolk for dem likeoverfor ondets formentlige ophav ikke var så høit utviklet som i våre tider. Vi ser at også den gang, mens folkeoplysningen ennu stod lavt, de forsiktige borgere rundt omkring i landet, folk som ikke forstod så meget av pengevesenets vanskelige love, likesom av et instinkt, søkte å bringe sin gjeld ned nar den gunstige anledning dertil var inne.

Det tjener ikke til noget å legge skjul på at utviklingen på valutamarkedet i 1925 og 1926 har forløpet hurtigere enn vi forutsatte. Begivenhetene utviklet sig raskere enn de optrukne planer forutsatte. Valutaen har fulgt en stadig tendens mot stigning, og begivenheter, som før vilde ha trukket den tilbake, gav ikke lenger utslag. Men når nu stillingen er blitt sådan må man akseptere dette og ikke atter forspille det opnådde. De ulemper som er forbundet med en bevegelig valuta, er så store at man så snart skje kan må komme til den endelige ordning. Det er maktpaliggende at så skjer, man kan ikke forsvare å trekke det lenge ut.

Vi får jo jevnlig høre, at det drar altfor lenge ut. Det skal gjøres raskt, med en gang, uten nogen opsettelse. Vi hørte ikke så mange av disse røster den gang det gjaldt, den gang det stod på spill. Vi lytter gjerne til disse råd, men vi ber om lov til også å gjøre oss op vår mening om det rette tidspunkt.

Vi har riktignok store beholdninger. På den annen side må man være opmerksom på,

at bankenes beholdninger av utenlandsk valuta er uten nevneverdig betydning. Likesom risikoen under disse år har vært samlet i Norges Bank, således er også de disponible beholdninger konsentrert der. Men der trenges også store beholdninger, og forsiktighet er nettop diktert av de omstendigheter som skapte de store beholdninger, og som vil trekke etter sig et sterkt forbruk av disse beholdninger. Når gullinnløsningen skal gjenoptas må det skje på sådan måte, at det efter menneskelig beregning ikke kan svikte. Det er ikke bare å ønske og ville, det skal gjøres, og på en måte så det ubrytelig holder. Det er heller ikke logisk samtidig å forlange tilsikring av lave rentesatser. I det stykke får man finne sig i hvad forholdene gjør nødvendig.

Jeg kommer så til det kapitel som er så viktig i disse tider, nemlig avskrivningene. Vårt nettooverskudd utgjør i 1926 nær 13 millioner kroner. Jeg avrunder tallene. I 1925 var beløpet praktisk talt det samme. Resultatet er tilfredsstillende, og beløpet er kommet så høit op på grunn av avkastningen av våre tilgodehavender i utlandet. Opgjøret får forøvrig sitt særlige preg av de abnorme valutaforhold og de foranstaltninger som blev truffet for å regulere disse.

Vi har i de foregående år fulgt det prinsipp å gjøre rummelige avsetninger på boers konto og på konto for aktier og innskudd i banker, for å dekke sannsynlige og mulige tap, og de store summer som hertil er anvendt gjør det nu mer overkommelig å greie hvad der melder sig for hvert nytt år. Derimot volder avskrivningene på valutaen adskillig besvær. Det er en voldsom byrde som de helt ekstraordinære forhold velter over på Norges Bank i 1926. Jeg skal få lov å trekke en sammenligning med Nationalbanken i Kjøbenhavn. Under kronestigningsperioden har Nationalbanken hatt et tap på valutaen som går op til: For 1924/1925 7,7 millioner kroner, for 1925/1926 9,4 millioner kroner, tilsammen altså vel 17 millioner kroner, hvorav 7 millioner er dekket og 10 millioner ført op som aktivum i balansen for siste år. Norges Bank anvendte i 1925 15 millioner kroner til avskrivning på valutaen, for 1926 går beløpet op til 19,6 millioner kroner. Vi når op til en sum mere enn det dobbelte av Nationalbankens. Dette store beløp som omfatter såvel Norges Banks egne innkjøp som bankens andel i konsortiet med staten, og som er beregnet efter pari kurser, formår vi ikke å avskrive dette år. Der avskrives straks 4,6 millioner av beløpet. Efter denne avsetning vil der bli å opføre som disagiopost under aktiva et beløp av ca. 15 millioner kroner — et beløp som altså er beregnet å skulle optjenes suksessivt gjennom de nærmeste år. Vi har ikke villet forlate det prinsipp som vi hittil har fulgt, nemlig å skrive ned våre valutabeholdninger til pari kurs. Det kunde ligge nær — under hensyn til den ganske ekstraordinære situasjon i dette år — å bokføre vår valuta efter kursene 31. desember 1926 og således straks skaffe dekning derfor. Men vi har ment å burde fastholde det samme prinsipp også denne siste gang, da beløpet er ved sitt teoretiske maksimum. I virkeligheten må nemlig beløpet gå ned under den anførte størrelse. Posten er idag mindre enn den står opført med pr. 31. desember 1926 og vil nødvendigvis ytterligere reduseres. Det vilde derfor heller ikke være riktig å gjøre det endelig op nu.

Jeg skal få lov til å belyse dette litt nærmere fra en annen side. Beregner vi disagioen ikke efter gullkurser, men efter de noterte valutakurser pr. 31. desember 1926 — jeg skal uttrykkelig gjøre opmerksom på at gullbeholdningen er holdt helt utenom dette — så blir disagioen for våre utenlandske verdier ikke 19,6 millioner kroner, men 10 millioner kroner, og efter nedskrivning med 4,6 millioner kroner altså tilbake en disagio på 5,4 millioner kroner. Jeg har her intet hensyn tatt til at de store beholdninger også gir en betydelig avkastning, som for den vesentlige del nettop er beregnet til avsetning i kommende årsoppgjør, og som allerede idag vil møte en del av disagioen. Som sagt, der blir tilbake 5,4 millioner kroner, men vi har på vårt delkrederefond fremdeles stående et beløp som noget nær motsvarer den beregnede disagio. Til nettooverskuddet overfører vi fra bygningsfondet 3,3 millioner kroner. Bygningsfondet reduseres derved til et omfang som svarer til behovet, idet den tidligere opsamling har funnet sted til formål som nu

ikke lenger er aktuelle. Videre overføres 1,7 millioner kroner fra delkrederefondet og 1,2 millioner kroner fra konto for skillemyntsedler, tilsammen 19,2 millioner kroner. Derav avskrives på konto for aktier og innskudd i banker 1,8 millioner kroner og avsettes til å møte tap 9,2 millioner kroner, til avskrivning på valuta 4,6 millioner kroner, til pensjonsfondet 50 000 kroner, tilsammen 15,6 millioner kroner. Av det gjenstående beløp anvendes til dividende, som vi finner å burde utdele med 8 %, 2,8 millioner kroner, hvortil kommer statens andel kr. 700 000,00.

Delkrederefondet som nu står opført med vel 7 millioner kroner blir stående med vel 5,3 millioner kroner, og hertil kommer bankens ordinære reservefond, der med et mindre tillegg, som følge av den lovmessige regulering, blir stående med 15,2 millioner kroner.

Den vanskelige overgangstid stiller særlige krav til banken, og jeg skal få lov å nevne enkelte punkter.

Det vil være kjent at Norges Bank har store interesser i våre fiskerier, og først og fremst i skreifiskeriene fra Møre og til det nordligste Norge. Som markedet har utviklet sig er kreditten fra ifjor på langt nær avvirket. Der gjenstår ennå betydelige restanser. Ut fra et rent bankmessig synspunkt skulde det derfor her være all opfordring til å vise sterk tilbakeholdenhet. Under behandlingen av disse saker er vi imidlertid kommet til det resultat, at banken må vise forståelse, fordi det gjelder en for landet så viktig næring, fordi den utvilsomt har evne til å anpasse sig efter de nye forhold, og fordi den utvilsomt atter vil få sitt opsving. Selvfølgelig innebærer dette en ikke ringe risiko, men den får man ta. Ikke så at man kan øve veldedighet. Kreditten må være forretningsmessig forsvarlig, men hvor der er chance for å arbeide sig frem igjen, bør den gis. Et meget uheldig forhold er den desorganiserte omsetning. Der har i det forløpne år med bankenes bistand og i samråd med regjeringen vært arbeidet for å finne former som var mere tilfredsstillende for omsetningen og eksporten av fisk. Hvis ikke denne løsning fører frem og hvis det heller ikke lykkes på annet grunnlag å nå frem til en rasjonell og betryggende ordning, som først og fremst er i tilvirkernes interesse, vil det tvinge bankene til å ta op spørsmålet om å trekke sig mere tilbake fra disse forretninger. Også for landbrukets vedkommende vil der daglig melde sig spørsmål hvor bankene kan yde sitt bidrag til å lette stillingen. Det gjelder såvel ved å vise hensynsfullhet ved innfrielse av gjeld, som imøtekommenhet ved driftskreditt til kredittverdige lånsøkere, men vi har ingen lyst til å utvikle lånemetoder som avleirer løpende forpliktelser i fast gjeld. Erfaringene viser at livet byr altfor megen anledning hertil, uten at bankene bør yde sin bistand dertil.

Og rundt omkring i de andre erhverv ser vi også vanskelighetene, og hver især kan yde sitt bidrag for å komme gjennom dem. Det er vel nettop det som gir den største styrke, at der blir lagt seig vilje og bevisst streben i arbeidet fra så mange hold; det har man mangfoldige beviser på. Målet er å skape trygge vilkår for arbeide og sparsomhet i landet. Det er tungt å resignere på det som man har vennet sig til, men som forholdene ikke lenger gir anledning til. Man må veie behov mot behov og renonsere på de minst viktige, også de behov som tilfredstilles gjennom den kollektive husholdning. Ikke minst viktig er det at folk kan få arbeide med mot, og få beholde og råde over en rimelig del av arbeidsutbyttet.

For bankenes vedkommende fordyper man sig kanskje altfor meget i de feil, som virkelig er begått og de feil som konstrueres, vel hyppigst på grunn av innskrenket opfatningsevne. Det kan være viktig nok. Men det fører ikke fremover. For bankene ligger der en stor og betydningsfull oppgave for fremtiden. Hvad der enn måtte være syndet, der ligger dog større vekt på at virksomheten nu ledes i en ny ånd, at bankene veier de krav som stilles og yder all sin bistand til å fremme gode tiltak, ikke de store vidtsvevende og kostbare planer, men de jevne, oversiktlige tiltak, som i lengden monner mest. Jeg tror at jeg tør si på bankenes vegne, at de har innstillet sig på å yde all den tjeneste de formår, efter denne linje.